

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ В ДІЇ: СУЧАСНІ ПРІОРИТЕТИ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Т.Б. Павленко

*Харківський національний медичний університет
Наукова бібліотека*

На тлі суцільної інформатизації суспільства використання новітніх технологій у бібліотечній сфері набуває особливої значущості. Кожна університетська бібліотека йде своїм шляхом інформатизації з урахуванням специфіки вишу та відповідно до концепції власного розвитку.

Розглядаючи сьогоднішній стан Наукової бібліотеки Харківського національного медичного університету (НБ ХНМУ), варто зазначити, що впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в бібліотеці проходило поетапно, але в наростаючому темпі:

1. Комп'ютеризація (1991–1999);
2. Автоматизація (1999–2008);
3. Інформатизація (з 2008 року до цього часу).

Процес комп'ютеризації, розпочатий наприкінці 1991 року, став особливою віхою в історії бібліотеки. З того часу інформатизація є одним з пріоритетів НБ ХНМУ – при підтримці університету пройдено шлях від локального комп'ютера до складної багатомодульної автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи (АБІС). Комплексне осмислення процесів, що відбуваються, є стратегічним орієнтиром подальшого розвитку НБ ХНМУ.

Отже, поява у бібліотеці першого персонального комп'ютера стала значною подією і передумовою подальших змін усіх складових її діяльності. Природно, що першим кроком в цьому напрямку було переведення в автоматизований режим процесів формування системи каталогів і картотек. З цією метою у 1992 році впроваджено локальну версію бібліотечної системи МАРК і розпочато створення електронного каталогу (ЕК). На кінець 2006 року було створено кілька баз даних – наукової, навчальної, соціально-економічної, іноземної та художньої літератури, а також статей із журналів та збірок, які загалом склали значний інформаційний масив. Це спростило організацію каталогів та виконання довідок, але без можливості доступу користувачів до пошуку інформації.

В цілому, початковий етап інформатизації НБ ХНМУ можна назвати частковою комп'ютеризацією, мета якої – полегшення внутрішніх операцій на окремих ділянках. Робота при цьому була організована локально, багато в чому йшла методом «проб і помилок» і вчитися доводилось на власному досвіді. Типовою помилкою було перенесення існуючих традиційних технологій на можливості обчислювальної техніки, що загрожувало збільшенням трудомісткості роботи, дублюванням процесів або навіть залученням додаткових ресурсів. Як наслідок цього – неприйняття та недовіра до автоматизації у окремих категорій співробітників. Тому нагальною потребою було сформулювати професійну та психологічну готовність персоналу до технологічних змін, надати допомогу в опануванні електронними засобами та оволодінні новими прийомами роботи.

Згодом було досягнуто певних результатів, які стали підґрунтям подальшої діяльності: організовано сектор автоматизації бібліотечних процесів, створено локальну комп'ютерну мережу бібліотеки, через модемне підключення налаштовано сервіс електронної пошти. Для інформаційного пошуку використовувались бібліографічні та повнотекстові бази даних на оптичних дисках.

Одночасно набувало нового змісту налагодження міжбібліотечних зв'язків – у 1992 році в Харкові було засновано Асоціацію інформаційних бібліотечних технологій (АСІБТ), яка внесла певний вклад у вирішення завдань автоматизації бібліотек регіону.

Підключення університету до всесвітньої мережі у 1999 році ознаменувало другий етап інформатизації НБ ХНМУ. Впровадження Інтернет-технологій та розширення комп'ютерної мережі бібліотеки дозволили значно збагатити власні інформаційні можливості. Завдяки членству у Міжнародній Асоціації “Інформатіо-Консорціум” щорічно передплачувався доступ до комерційних ресурсів та баз даних зарубіжних видавництв, що в цілому значно розширило репертуар наукової періодики. Довідково-бібліографічний апарат бібліотеки набув величезної інформаційної потужності, об'єднуючи пошукові можливості власних каталогів і картотек з необмеженими можливостями зовнішніх ресурсів.

Поступово Інтернет перетворився на одне з пріоритетних джерел для задоволення будь-яких запитів, а комп'ютер став необхідним інструментом повсякденної праці співробітників. За рахунок автоматизації багатьох внутрішніх операцій зростає інтерес і бажання оволодівати новими інформаційними технологіями.

Так, на базі НБ ХНМУ для бібліотек ВНЗ Харкова було проведено презентацію мережевої та SQL-версії автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи (АБІС) МАРК; розроблено та затверджено Перспективний план (концепцію розвитку) автоматизації НБ ХНМУ; створено два нових структурних підрозділи – Відділ наукової обробки документів та організації каталогів і Відділ інформаційних технологій та комп'ютерного забезпечення з залами електронної інформації; впроваджено АБІС УФД/Бібліотека; представлено веб-сторінку бібліотеки на новому веб-сайті університету.

Відкриття двох залів електронної інформації дало можливість більш ефективно організувати роботу користувачів з електронними джерелами інформації, розширити спектр послуг і надавати оперативну консультаційну допомогу.

Активне впровадження технологічних нововведень, зміни у організаційній структурі бібліотеки сформували новий погляд на зміст бібліотечної діяльності. Але недосконалість наявної АБІС, перш за все, щодо можливості участі у корпоративній бібліотечній співпраці, змусила звернути увагу на програмне забезпечення, яке використовує значна більшість медичних бібліотек. Ми добре усвідомлювали, що процес переходу на нову бібліотечну систему є складним і трудомістким, але набутий досвід роботи з попередніми АБІС дозволяв сподіватися, що колектив успішно впорається з поставленим завданням. Наприкінці 2008 року з придбанням АБІС ІРБІС64 розпочався третій етап інформатизації НБ ХНМУ, який триває до цього часу.

Перехід на АБІС ІРБІС та подальший розвиток мережевих технологій поступово змінили основні пріоритети та сфери бібліотечно-інформаційної діяльності від формування фондів до надання послуг. Новий програмний комплекс дозволив організувати в бібліотеці послідовний робочий цикл, забезпечуючи ефективність внутрішніх операцій та створюючи можливості для обміну даними з іншими інформаційними системами. Традиційні способи доступу до інформації поступово відходять на другий план, а обслуговування користувачів практично перейшло у віртуальний простір поза межами бібліотеки.

Ось короткий перелік новацій НБ ХНМУ щодо створення сучасного науково-освітнього середовища:

- надання онлайн-доступу до ЕК НБ ХНМУ за принципом 24/7;
- створення бездротової мережі за технологією Wi-Fi;
- створення та підтримка Репозитарію ХНМУ;
- створення та підтримка власного веб-сайту НБ ХНМУ;
- використання технології електронної доставки документів;

- впровадження електронної книговидачі за технологією штрихкодування;
- членство у Корпорації медичних бібліотек України щодо створення зведеного ЕК.

Все це потребувало застосування принципово нових знань і умінь та призвело до необхідності подальшого підвищення кваліфікації персоналу. Відповіді на чималу кількість запитань доводилося знаходити в процесі щоденної практики. Сьогодні у вирішенні професійних завдань фахівці бібліотеки використовують комплекс сучасної електронно-обчислювальної техніки, впевнено працюють з сервісами Інтернет і електронними базами даних, повсякденно використовують програмні продукти Office тощо.

У той же час, спостерігається посилення консультативної функції бібліотеки з надання користувачам практичних навичок самостійної орієнтації в світовому інформаційному просторі. З цією метою проводиться чимало просвітницьких, навчальних і науково-практичних заходів для різних категорій користувачів – від першокурсників до науковців.

Ускладнення завдань, впровадження нового програмного комплексу, розширення локальної бібліотечної мережі та збільшення парку обчислювальної техніки обумовили введення додаткових посад – заступника директора бібліотеки з інформаційних технологій та провідного адміністратора системи.

Більш ніж 20-річна історія інформатизації НБ ХНМУ свідчить, що головною умовою ефективної модернізації бібліотеки є комплексний підхід, який визначається не тільки нарощуванням технічної бази, а й переглядом змістовних аспектів бібліотечної діяльності, організаційних принципів і методів роботи. Гармонійне поєднання традиційних та новітніх форм роботи, грамотне визначення послідовності і можливостей практичної реалізації нових технологій, налагодження зв'язків між взаємозалежними процесами, операціями та виконавцями – ось складові процеса управління перетвореннями в НБ ХНМУ. Одночасно йде процес докорінної трансформації індивідуальної та професійної свідомості персоналу. Готовність до змін, ініціативність, пошук та впровадження інновацій є запорукою всіх перетворень.

Таким чином, інформатизація охоплює всі ключові напрямки роботи:

- моніторинг відповідності інформаційних ресурсів бібліотеки інформаційним потребам користувачів;
- освоєння можливостей Інтернет-технологій і надання доступу до світових інформаційних ресурсів;
- генерація власних електронних ресурсів і надання онлайн-доступу до них;
- розширення системи сервісів та послуг;
- автоматизація основних технологічних процесів;
- підвищення професійної компетентності бібліотекарів та медіа-інформаційної культури користувачів;
- участь у корпоративних бібліотечних проектах;
- удосконалення організаційної структури і форм управління бібліотекою.

Разом з тим, існують певні труднощі і об'єктивного, і суб'єктивного характеру, притаманні більшості університетських бібліотек, які заважають та гальмують роботу. Недостатнє фінансове, матеріально-технічне та кадрове забезпечення, відсутність єдиної АБІС та системи авторитетного контролю, недосконалість методичної підтримки та форм статистичної звітності тощо можуть бути вирішені на загальнодержавному рівні. Але і на місцях доводиться розв'язувати чимало складних завдань, стикатися з проблемами внаслідок прийнятих в поспіху рішень, виправляти власні помилки.

Однак світовий процес вдосконалення цифрових технологій постійно прискорюється, що висуває необхідність встигати за цими змінами і адекватно реагувати на них. Тому

інноваційні напрямки подальшої інформатизації бібліотек обумовлені сучасними викликами часу, серед яких:

- розвиток засобів і прийомів комунікаційної та інформаційної взаємодії користувачів;
- збільшення ринку мобільних пристроїв;
- поява нових інструментів керування великими обсягами інформації;
- управління та обробка неструктурованої інформації;
- розвиток хмарних технологій.

Це ставить перед НБ ХНМУ нові, поки незбагненні, завдання, але варто сподіватися, що вони будуть успішно розв'язані.

Література

1. Іванова І. Ш. [Шлях в 90 років: від «книжкової лавки» до електронної бібліотеки](#) [доповідь] / І. Ш. Іванова // Матеріали Ювілейної конференції, присвяч. 90-річчю Наукової бібліотеки Харківського національного медичного університету, Харків, 27 жовтня 2010 р. – Харків, 2010. – С. 8–14.
2. Киричок І. В. Роль бібліотеки університету у створенні віртуального освітнього середовища / І. В. Киричок // Інноваційні технології в системі професійної підготовки студентів в ХНМУ : матеріали XLVIII навчально-методичної конференції, 10 грудня 2014 року, Харків. – Харків, 2014. – Вип. 5. – С. 102–104.
3. Організація роботи інформаційно-технологічних систем бібліотеки вищого медичного (фармацевтичного) навчального закладу: методичні рекомендації / О. М. Бруй, Н. В. Гаріна, Т. В. Карпенко, І. В. Киричок, Т. Б. Павленко, О. А. Рижов, Л. В. Соколова, Г. І. Хандрікова ; МОЗ України, ОдНМУ, ЗНМУ, ХНМУ, ННМБУ. – Одеса, 2014. – 29 с.
4. Павленко Т. Інституційний репозитарій як інформаційно-технологічна система відкритого доступу до інтелектуальних продуктів університетської спільноти / Т. Павленко, І. Киричок // Бібліотечний форум України. – 2014. – № 4. – С. 17–19.
5. Павленко Т. Б. Веб-сайт бібліотеки – оптимальний шлях доступу до інформаційних ресурсів : матеріали науково-практичної конференції «Бібліотека вищого навчального закладу: складові успішної діяльності», Харків, 30 жовтня 2013 р. / Т. Б. Павленко // Вісник наукової бібліотеки: вип. 3: Краєзнавча робота бібліотек в контексті розвитку культури, духовності та національно-патріотичного виховання студентської молоді / ХНТУСГ ім. Петра Василенка. – Харків, 2013. – С. 160–165.
6. Павленко Т. Б. Перспективи цифрових технологій в бібліотеці університету / Т. Б. Павленко // Імперативи розвитку електронних бібліотек: pro et contra [Електронний ресурс] = Imperatives of the Electronic Libraries Development: pro et contra : матеріали міжнар. веб-конф. (Харків, 27 берез. 2014 р.) / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Наук. б-ка, Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, Центр. наук. б-ка ; [за заг. ред. Н. П. Пасмор]. – Електрон. текстові дані. – Харків, 2014. – Режим доступу: <http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/5714/1/Imperatives.pdf>.
7. Павленко Т. Б. Тенденції сучасного розвитку Наукової бібліотеки Харківського національного медичного університету [доповідь] / Т. Б. Павленко // Матеріали Ювілейної конференції, присвяч. 90-річчю Наукової бібліотеки Харківського національного медичного університету, 27 жовтня 2010 р. – Харків, 2010. – С. 29–37.